

PROCENA I UPRAVLJANJE RIZICIMA I REVIDIRANA DIREKTIVA EU O VODI ZA LJUDSKU POTROŠNJU

RISK ASSESSMENT AND MANAGEMENT AND THE REVISED EU DIRECTIVE ON WATER FOR HUMAN CONSUMPTION

IZVOD

U ovom radu su date osnove za procenu i upravljanje rizicima u vodovodnim sistemima koje se zasnovaju na naučnim principima, inženjerskoj praksi, zakonskoj i podzakonskoj regulativi, standardima i tehničkim uputstvima koje treba uzeti u obzir da bi se obezbedila zdravstveno bezbedna voda za piće. Preventivni pristup upravljanja rizicima detaljno je prezentovan u obliku „opšte matrice upravljanja“ i „matrice procene rizika“ u skladu sa standardom SRPS EN 15975-2:2015. Naglašen je značaj usvajanja protokola za unutrašnje i spoljne komunikacije, uz uključenje lokalne samouprave, nadležne republičke inspekcije, kao i medija i korisnika.

Ključne reči: procena, upravljanje rizicima, vodovodni sistemi

ABSTRACT

This paper presents a basis for risk assessment and management of water supply systems which is based on scientific principles, engineering practice, legislation, standards and technical guidelines to be taken into account in order to provide safe drinking water. The preventive approach to risk management is presented in detail in the form of a "common management matrix" in accordance with the standard SRPS EN 15975-2:2015. The importance of adopting a protocol for internal and external communications is highlighted, with the involvement of local self-government, competent republic inspection, as well as media and users.

Keywords: assessment, risk management, water supply system

UVOD

Obuhvaćenost stanovnika javnim vodosnabdevanjem i kvalitet vode za piće ima direktni uticaj na zdravlje stanovništva i predstavlja osnovni pokazatelj sanitarno-higijenskih uslova života u jednoj sredini. Na osnovu Izveštaja o napretku u ostvarivanju Ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji u odnosu na COR 6 koji nalaže da se obezbedi dostupnost i održivo upravljanje vodom i sanitacijama za celokupno stanovništvo, umeren napredak u pogledu univerzalnog i jednakog pristupa bezbednoj pijaćoj vodi ostvaren je pre svega usled blagog povećanja udela stanovništva koje u gradskim naseljima koristi pijaću vodu iz sistema

- kojima se bezbedno upravlja, dok sličnih promena nema u ostalim naseljima. Takav napredak je ostvaren u dugoročnom periodu jer je sa 81% u 2013. godini, došlo do blagog povećanja na 82% gradskog stanovništva sa pristupom bezbednoj pijaćoj vodi u 2014, a taj udeo se održao do 2020. godine. U ostalim naseljima, a odnosi se na ruralna područja, pristup bezbednoj vodi za piće ima 67% stanovništva u kontinuitetu od 2010. do 2020. godine [Babović M, 2022].
- U svakom sistemu za snabdevanje vodom koji ima uređeno i zaštićeno izvorište, rezervoar vode, vodovodnu mrežu i razvod do točućih mesta, mora se osigurati snabdevanje potrošača higijenski ispravnom

¹Nebojša Veljković, ²Tamara Perunović Ćulić, ³Zorana Petrović, ⁴Miroslava Hero-Gon
nebojsa.veljkovic@sepa.gov.rs

^{1,2}Agencija za zaštitu životne sredine/Ministarstvo zaštite životne sredine/MZŽS Republike Srbije, ³Udruženje za tehnologiju vode i sanitarno inženjerstvo – Beograd, ⁴Udruženje vodovoda i kanalizacije Srbije

vodom za piće. U vodi se može naći širok spektar merljivih karakteristika, jedinjenja ili sastojaka koji mogu uticati na njen kvalitet. Postoje šest kategorija pokazatelja koji mogu kontaminirati vodu za piće, to su: (1) mikroorganizmi, (2) dezinficijensi, (3) nusproizvodi dezinficijensa, (4) anorganske hemikalije, (5) organske hemikalije, i (6) radioaktivni elementi. Kontrola kvaliteta na ove pokazatelje daje ocenu ukupnog učinka sistema i konačnog kvaliteta vode za piće koja se isporučuje potrošačima.

Najvažniji deo procene rizika u vodovodnom sistemu je identifikovanje opasnosti (hazarda), a to su patogene bakterije i hemijske supstancije koji imaju potencijal da prouzrokuju opasni događaj. Opasni događaj je akcident ili situacija koja može dovesti do prisustva opasnosti po zdravlje, dok je rizik verovatnoća da identifikovane opasnosti utiču na zdravlje. Važan deo upravljanja rizicima u oblasti javnog snabdevanja stanovništva vodom za piće su poslovi sanitarnog nadzora koji obavljaju sanitarni inspektori na osnovu ovlašćenja utvrđenih zakonom [Zakon o sanitarnom nadzoru, 2004]. Jedna ranija analiza kvaliteta vode za piće zasnovana na rezultatima iz 2017. godine u 154 javna vodovoda gradskih naselja Srbije ukazala je na zabrinjavajuće stanje. Kvalitet vode za piće u fizičko-hemijskom smislu sa nivoom rizika po zdravlje ljudi u kategoriji *loš, veoma loš i alarmantan* na raspolaganju je imalo 1.039.365 stanovnika ili 16,33% od priključenih na vodovod. Dok je kvalitet vode u mikrobiološkom smislu, sa nivoom rizika po zdravlje ljudi *umeren, veliki i ogroman* na raspolaganju imalo 1.345.935 stanovnika ili 21,14% od priključenih na vodovod [Životna sredina u Srbiji 2004-2019, 2019].

Principi procene i upravljanja rizicima u vodovodnom sistemu, praćenje i izveštavanje o indikatorima rizika kvaliteta vode za piće sa prikazom zakonske i podzakonske regulative, standardima i tehničkim uputstvima sa dobrom praksom njihove primene, izneti u ovom radu, daju okvir za održivo upravljanje. Cilj ovog rada je da sinteznim metodološkim pristupom uputi na smernice koje treba da osiguraju upravljanje vodovodnim sistemom da bi se obezbedila zdravstveno ispravna voda za piće u funkciji zaštite zdravlja korisnika.

INDIKATORI RIZIKA KVALITETA VODE ZA PIĆE

Monitoring kvaliteta vode za piće je samo onoliko dobar koliko i prikupljeni podaci, tako da je potrebno da se ulože maksimalni naponi da se osigura da podaci budu reprezentativni, pouzdani i validni. O ovome treba da brinu odgovorni u vodovodima i lokalna samouprava, javna zdravstvena služba i sanitarna inspekcija svojim nadzorom. Higijenska ispravnost vode za piće utvrđuje se sistematskim

vršenjem pregleda čiji broj zavisi od prosečne dnevne količine proizvedene vode tokom jedne godine (m^3/dan) prema važećem Pravilniku. Kvalitativni indikatori uticaja na zdravlje definisani kao *indikator rizika kvaliteta vode za piće* određuju se kao rizik od izloženosti mikrobiološkim agensima i fizičko-hemijskim agensima tako da nikada ne premaše maksimalno dozvoljene koncentracije [Pravilnik o Nacionalnoj listi indikatora zaštite životne sredine, 2011]. Indikator prati udeo uzoraka vode za piće koji ne zadovoljavaju propisane vrednosti parametara za vodu za piće u ukupnom broju uzoraka vode za piće dobijenih iz javnih vodovoda i van javnih vodovoda. Analiza rezultata praćenja *indikatora rizika kvaliteta vode za piće* i njegovog odgovarajućeg procenta neispravnosti u javnim vodovodnim sistemima Srbije redovno se objavljuje u izveštajima Agencije za zaštitu životne sredine i Instituta za javno zdravlje Srbije [Izveštaj o stanju životne sredine u Republici Srbiji, 2020], [Izveštaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće javnih vodovoda i vodnih objekata u Republici Srbiji, 2020].

Mikrobiološka ispravnost vode za piće

Najčešći i najrašireniji rizik po zdravlje je zagađenje vode za piće uzrokovano direktno ili indirektno izlučivanjem mikroorganizama koji se nalaze u fecesu ljudi ili životinja. Ukoliko je kontaminacija sveža a osobe koje su joj doprinele i nosioci zaraznih enteričnih oboljenja, neki od mikroorganizama koji uzrokuju ova (stomačna) oboljenja mogu da budu prisutni u vodi. Konzumiranje kontaminirane vode ili njena upotreba u pripremi hrane može da izazove nove slučajeve infekcije. Pod najvišim rizikom od infekcije su bebe i deca, osobe s oštećenim imunim sistemom, bolesnici i stara lica. Patogeni organizmi koji predstavljaju posebnu pretnju su bakterije, virusi i protozoe koji izazivaju različita oboljenja, od blagog gastroenteritisa to ozbiljnih dijareja, dizenterije, hepatitisa, kolere ili tifusne groznice.

Fizičko-hemijska ispravnost vode za piće

Fizičke karakteristike vode, boja, mutnoća, ukus, miris, pH i temperatura, određuju ono sa čime se ljudi prvi put suoče kada popiju vodu i ocenjuju njen kvalitet. Druge fizičko-hemijske karakteristike, sadržaj sulfata, soli kalcijuma i magnezijuma i rastvorenog kiseonika, utiču da korozija ili enkrustacija predstavljaju značajan problem u cevima ili postrojenjima. Uopšteno rečeno, ove fizičko-hemijske karakteristike vode nisu presudne za zdravlje potrošača, ali opredeljuju ljude jer je opažaju čulima (izgled, ukus, miris). Ako voda nije prijatnog ukusa ili izgleda kao da je lošeg kvaliteta iako je potpuno higijenski ispravna, potrošač će možda, pogotovu kod lokalnog i individualnog vodosnabdevanja, tražiti druge izvore vode čiji kvalitet može da ima veći zdravstveni rizik.

Sa zdravstvene tačke gledišta kod kvaliteta vode za piće mnogo značajnije je prekoračenje koncentracija hemikalija organskih i neorganskih, uključujući i pesticide. Razlog tome je što su te hemikalije toksične, za neke je dokazano da izazvaju rak kod ljudi, dok neke od njih utiču na pojavu raka kod životinja. Neorganske materije u vodi za piće se obično javljaju kao rastvorene soli (kao karbonati i hloridi vezani za suspendovane čestice ili kao kompleksi sa organskim jedinjenjima koja se prirodno javljaju u vodi). Njihovo prisustvo može da bude posledica: prirodnog proceđivanja iz mineralnih slojeva u izvorišta vode, eksploatacije i obrade mineralnih sirovina, tehnoloških procesa metalurgije i termoenergetike, hemijske industrije, poljoprivrede, saobraćaja i deponija komunalnog i industrijskog otpada. Organske supstance su obično prisutne u vodi za piće u veoma malim koncentracijama i javljaju se, najčešće, kao posledica antropogenih aktivnosti. Mogu se podeliti u dve grupe: nusproizvodi dezinfekcije i ostala organska jedinjenja. Nusproizvodi dezinfekcije nastaju u reakcijama dezinfekcionih sredstava, a posebno hlora i organskih materija koje su prisutne u vodi. Često su u vodi prisutne huminske i fulvinske kiseline koje nastaju raspadanjem biljnih i životinjskih ostataka u zemljištu. Od svih nusproizvoda dezinfekcije hlorom u najvećoj koncentraciji se stvaraju trihalometani (THM). Takođe, povišene koncentracije koagulacionih i flokulacionih sredstava u vodi za piće (soli aluminijuma i gvožđa kao koagulanti i organski polimeri kao flokulanti) imaju značajan zdravstveni rizik.

PRINCIPI PROCENE I UPRAVLJANJA RIZICIMA U VODOVODNIM SISTEMIMA

Najefikasnije sredstvo za osiguranje kvaliteta vode za piće i zaštitu zdravlja građana, u svim vodovodima bez obzira na veličinu, je usvajanje preventivnog pristupa upravljanja koji obuhvata sve korake od izvorišta, rezervoara, distributivnog sistema do potrošača [WHO & UNECE, 2020]. Preventivni pristup upravljanja rizicima, u ranijem radu autora detaljno prezentovan u obliku „opšte matrice“, sada je inoviran odredbama i elementima sadržanim u zakonskoj i podzakonskoj regulativi, standardima i tehničkim uputstvima [Veljković N, 2010]. Ova opšta matrica upravljanja (Slika 1 i 2) se može primeniti na sve vodovodne sisteme bez obzira na veličinu, a sadrži i obrađuje četiri opšte oblasti:

- **Obaveza upravljanja kvalitetom vode za piće.** Ovo obuhvata razvoj obaveze upravljanja kvalitetom vode za piće u okviru odgovornih u vodovodu, lokalnoj samoupravi ili samih korisnika. Uspešna primena zahteva aktivno učešće lokalne službe za javno zdravlje i inspekcije u skladu sa zakonskim ovlašćenjem.
- **Analiza sistema i upravljanja.** Ovo obuhvata razumevanje celokupnog vodovodnog sistema,

opasnosti i događaje koji mogu ugroziti kvalitet vode za piće i preventivne mere i operativnu kontrolu neophodnu da se osigura higijenski ispravna voda za piće.

- **Preduslovi za zahtevani kvalitet vode za piće.** Ovo obuhvata osnovne elemente dobre prakse, kao što su obuka upošljenika ili izabranih korisnika na održavanju, uključivanje lokalne samouprave kroz periodičnu ocenu funkcionisanja sistema uspostavljanjem dokumentacije i izveštavanja.
- **Nadzor.** Ovo obuhvata kontrolu vodovoda od strane nadležnih inspeksijskih službi i lokalnog sanitarno-higijenskog nadzora zdravstvene službe. Ove komponente obezbeđuju osnovu za kontinuirano poboljšavanje uslova vodosnabdevanja.

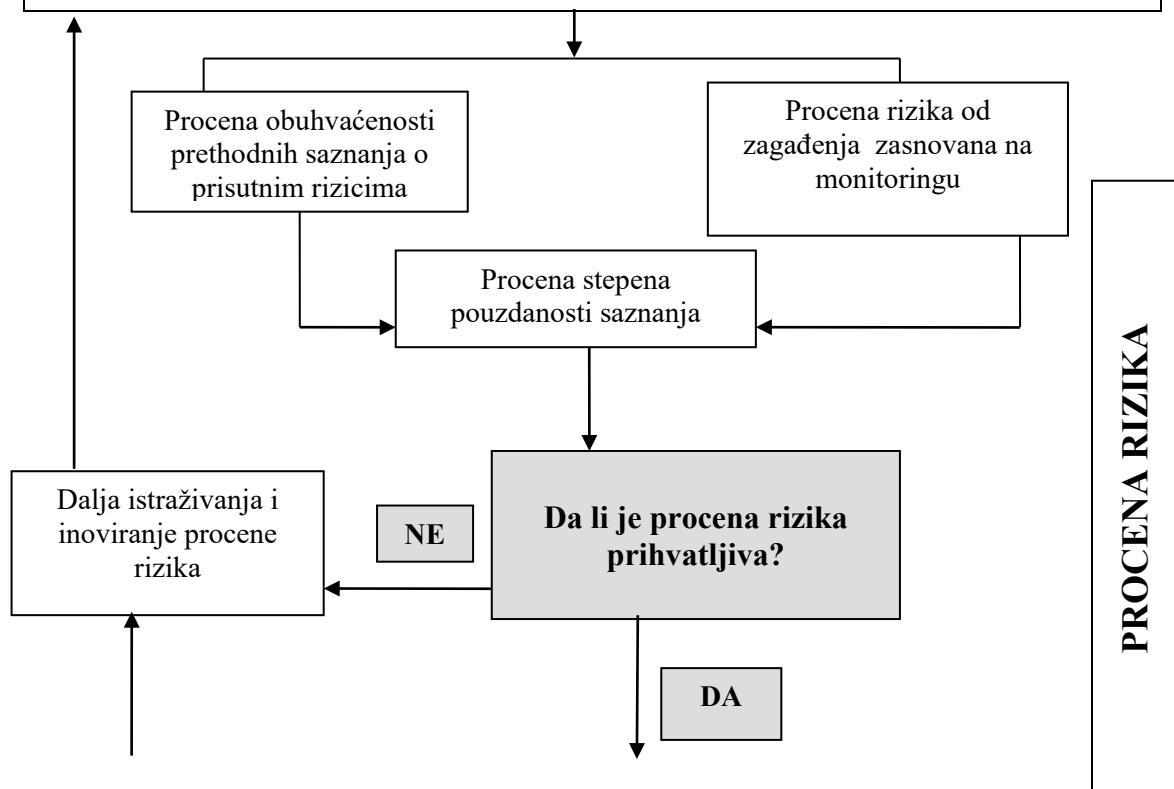
S obzirom da se u praksi ove četiri oblasti „opšte matrice“ međusobno prepliću i prožimaju, u ovom radu su elementi matrice predstavljeni u obliku blok dijagrama: (1) *blok dijagram – procena rizika*, i (2) *blok dijagram – upravljanje rizicima* (slika 1 i 2). Prevencija je suštinska karakteristika delotvorne procene i upravljanja rizicima u vodovodnom sistemu. Preventivne mere su one akcije, aktivnosti i procesi koji se koriste da se spreče opasnosti od dešavanja ili da se one smanje na prihvatljivi nivo. Opasnosti (hazardi) se mogu desiti bilo gde u vodovodnom sistemu i zato preventivne mere treba da budu sveobuhvatne od izvorišta do potrošača. Mnoge preventivne mere mogu da kontrolišu više od jedne opasnosti, dok je za neke opasnosti potrebno da se primene više od jedne preventivne mere da bi bile uspešne. Identifikacija i primena preventivnih mera zahteva razmatranje važnog principa pristupa višestrukih barijera. Princip procene rizika višestrukim barijerama je predstavljen na blok dijagramu – procena rizikam (slika 1). Snaga ovog pristupa je u tome što se ispad jedne barijere može nadoknaditi delotvornim radom preostalih barijera i time minimizirati verovatnoća da zagađivači prođu kroz celokupni sistem prečišćavanja i da oni budu u dovoljnoj meri prisutni da prouzrokuju opasnost. Tradicionalne preventivne mere ugrađene su u određeni broj barijera, i to uključuje: (1) upravljanje izvorištem i zaštitu izvora vode; (2) fizičku i sanitarno-higijensku zaštitu rezervoara vode; (3) prečišćavanje; (4) dezinfekciju; (5) zaštitu i održavanje distributivnog sistema.

Vrsta potrebnih barijera i opseg primenjenih preventivnih mera razlikuju se za svaki vodovodni sistem i na njih obično utiču karakteristike sirove vode i tip izvorišta. Na izbor odgovarajućih barijera i preventivnih mera utiče identifikacija opasnosti i ocena rizika. Rezultati monitoringa kvaliteta vode su konačna provera da barijere i preventivne mere koje su primenjene uspešno funkcionišu.

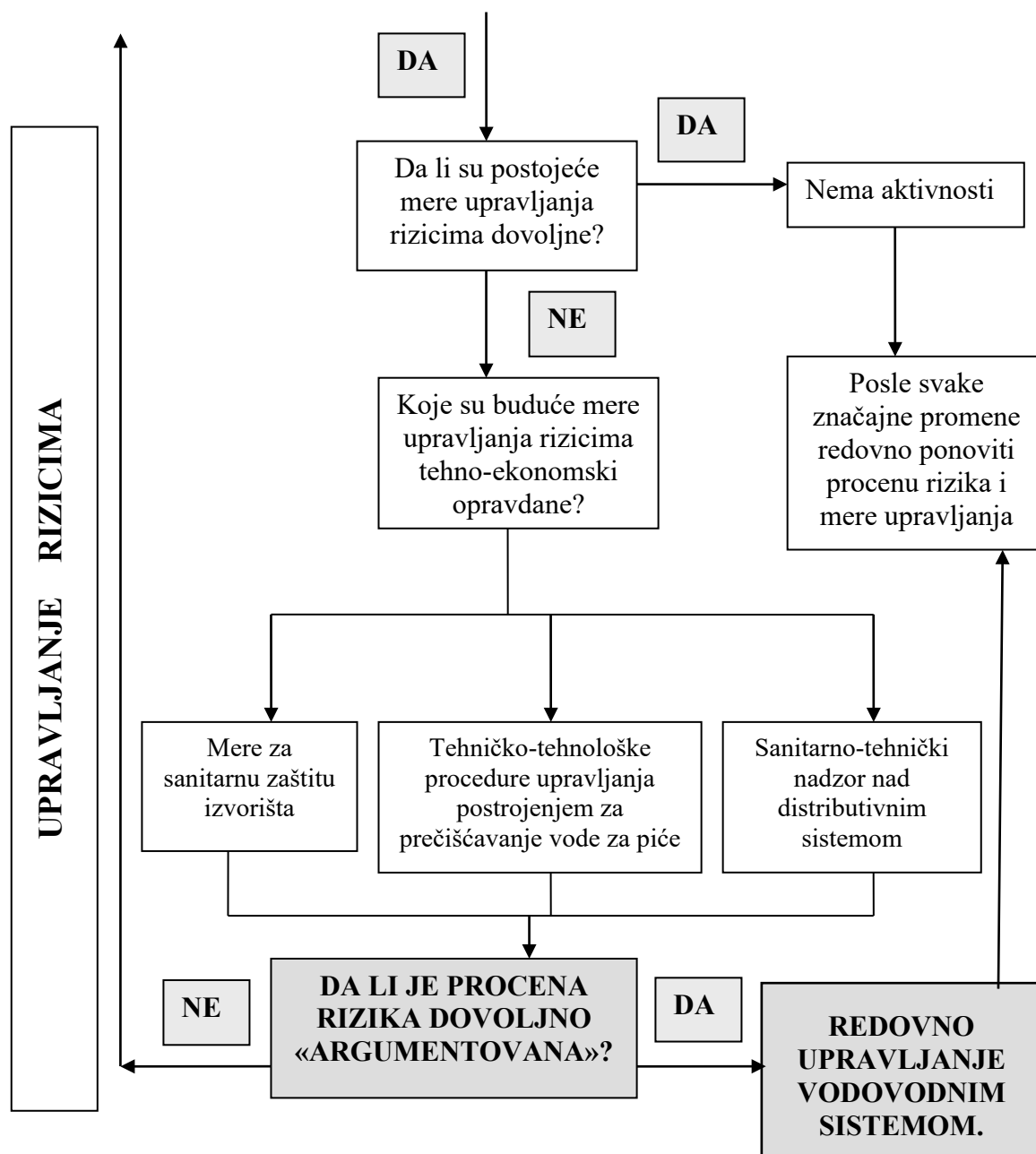

ZAKON, PODZAKONSKA AKTA, STANDARDI, TEHNIČKA UPUTSTVA

- Zakon o smanjenju rizika od katastrofa i upravljanju vanrednim situacijama ("Sl. glasnik RS", br. 87/2018)
- Uredba o sadržaju, načinu izrade i obavezama subjekata u vezi sa izradom procene rizika od katastrofa i planova zaštite i spasavanja ("Službeni glasnik RS", br. 102/2020)
- Uputstvo o metodologiji izrade i sadržaju procene rizika od katastrofa i plana zaštite i spasavanja ("Sl. glasniku RS", br. 80/2019)
- Pravilnik o higijenskoj ispravnosti vode za piće ("Sl. list SRJ", br. 42/98 i 44/99 i "Sl. glasnik RS", br. 28/2019)
- Pravilnik o načinu određivanja i održavanja zona sanitarne zaštite izvorišta vodosnabdevanja ("Sl. glasnik RS", br. 92/2008)
- Bezbednost snabdevanja vodom za piće – Uputstvo za upravljanje rizikom i krizom - Deo 1: Upravljanje krizom (Prevod na srpski), SRPS EN 15975-1 (2015), Institut za standardizaciju Republike Srbije.
- Bezbednost snabdevanja vodom za piće – Uputstvo za upravljanje rizikom i krizom - Deo 2: Upravljanje rizikom (Prevod na srpski), SRPS EN 15975-2 (2013), Institut za standardizaciju Republike Srbije.
- Bezbedno snabdevanje vodom za piće - upravljanje rizikom u kriznim situacijama: Tehničko uputstvo - podsetni list, W1002(M) DVGW (2012) i UTVSI (2013)

Slika 1: Procena rizika

Slika 2: Upravljanje rizicima

Obimom kontrole parametara kvaliteta vode za piće treba obuhvatiti ključne parametre kvaliteta: (a) indikatore mikrobioloških osobina vode; (b) zaostala dezinfekciona sredstva i bilo koje sporedne proizvode dezinfekcije; (c) sve ključne parametre kvaliteta za koje se racionalno može očekivati da će premašiti propisanu vrednost, čak i ako se to dešava povremeno, a značajni su za zdravlje; (d) potencijalne zagađujuće materije identifikovane u analizi vode za piće.

Najvažniji rizici su akcidenti ili vanredne okolnosti koji mogu ugroziti kvalitet vode za piće i imaju suštinski značaj za zaštitu zdravlja ljudi. Potrebno je utvrditi scenario za vanredne okolnosti i isplanirati

i dokumentovati protokole za akcidente i vanredne okolnosti, uključujući tu i postupke za komunikaciju na relaciji korisnici - lokalna samouprava - sanitarna inspekcija. Vodovod i lokalna samouprava treba što više da nauče iz akcidenta da bi poboljšali svoju spremnost i planiranje za buduće moguće događaje. Preispitivanje akcidenta može da ukaže na neophodne izmene postojećih protokola kod redovnog upravljanja vodovodnim sistemom, a sama procedura upravljanja rizicima na preispitivanje da li je sprovedena procena rizika dovoljno „argumentovana“ ili je potrebno ponoviti (Slika 2).

Svi principi prezentovane matrice procene i upravljanja rizicima potpuno odgovaraju standardu

SRPS EN 15975-2:2015, [Institut za standardizaciju Republike Srbije, 2015]. Ovaj standard je usredsređen na sve elemente toka procesa snabdevanja vodom za piće (zaštita izvora, zahvatanje vode, transport, prerada, skladištenje i distribucija) doprineće ispunjavanju zahteva preduzeća vodovoda za pripremanje bezbednog, pouzdanog, održivog, ekološki prihvatljivog i ekonomičnog rada njegovog sistema za snabdevanje vodom za piće. U tom smislu, kako bi se osigurala bezbedna voda za piće do slavina potrošača, standard SRPS EN 15975-2:2015 podržava pristup poštovanja celovitosti i objedinjavanja Planova za bezbednost vode (WSP) Svetske zdravstvene organizacije (WHO), [Water Safety Plans, 2005]. Ovim je standard usklađen i sa odredbama revidirane Direktive o kvalitetu vode namenjene za ljudsku potrošnju [Directive (EU) 2020/2184]. Revidirana Direktiva EU o kvalitetu vode namenjene za ljudsku potrošnju uvodi sledeće novine:

- ažuriranje nekih standarda kvaliteta, posebno onih koji podrazumevaju uvođenje novih parametara (bisfenol A, hlorit i hlorat, halosirćetne kiseline (HAA5), mikrocistin-LR, PFAS – ukupno ili zbirno, uranijum) i strožijih vrednosti parametara za neke supstance (hrom, olovo), i manje strogi za druge (antimon, bor, selen),

- usvajanje pristupa zasnovanog na riziku koji se sprovodi kroz planove za bezbednost vode (Svetska zdravstvena organizacija),
- identifikaciju mogućih zagađivača koji se pojavljuju u slivnim područjima,
- procena rizika vezanih za distribuciju, uključujući i u kućnim instalacijama između vodovera i točućeg mesta,
- zahtev za efikasno i transparentno komuniciranje sa korisnicima o kvalitetu vode, što je veoma važan aspekt za povećanje poverenja potrošača u vodu za piće iz javnog sistema.

Sprovođenje pristupa upravljanju rizikom u skladu sa standardom SRPS EN 15975-2:2015, i kasnije usklađivanje naše regulative prema Directive EU 2020/2184, podržava sistematsko ocenjivanje sistema za snabdevanje vodom za piće, brižljivog izvođenja upravljanja sistemom, kao i identifikacije i određivanja prioriteta potreba za poboljšanjem i nadogradnjom (tabela 1). Sistematsko ocenjivanje upotrebom matrice za procenu rizika i upravljanje rizicima (slika 1 i 2) uspostavlja princip analize vrednosti sistema za vodosnabdevanje, čime se poboljšava komunikacija među zainteresovanim stranama, posebno onima koji dele odgovornost za lanac snabdevanja vodom za piće.

Tabela 1. Matrica za procenu rizika u skladu sa standardom SRPS EN 15975-2:2015

		Ocena	OZBILJNOST POSLEDICA				
			Nije značajna	Manja	Umerena	Veća	Veoma ozbiljna
			1	2	3	4	5
VEROVATNOĆA	Najmanje verovatno	1	1	2	3	4	5
	Neverovatno	2	2	4	6	8	10
	Srednje verovatno	3	3	6	9	12	15
	Verovatno	4	4	8	12	16	20
	Gotovo sigurno	5	5	10	15	20	25

OCENA RIZIKA	< 6	6 - 9	10 - 15	> 15
Pozicija rizika	Niska	Srednja	Visoka	Veoma visoka

POZICIJA RIZIKA	AKTIVNOST
Niska	Potrebna aktivnost - planiranje i priprema
Srednja	Potrebna je prioritarna aktivnost za ublažavanje opasnosti u kratkom roku
Visoka	Potrebna je hitna aktivnost da bi se sprečila opasnost
Veoma visoka	Potrebna aktivnost za ublažavanje opasnosti u kratkom roku

PLAN KOMUNIKACIJA I PROTOKOLI ZA KOMUNIKACIJU SA NADLEŽNIMA, MEDIJIMA I JAVNOŠĆU

Komuniciranje u vezi sa rizikom i krizom tokom vanrednih situacija, kada je ugrožena bezbednost snabdevanja vodom podrazumeva i blagovremenu, prethodnu i sveobuhvatnu izradu planova komunikacije u vezi sa konkretnim akcidentima. Postojanje takvih planova je osnova za brzo, adekvatno i delotvorno reagovanje, jer je najveći broj odluka unapred pripremljen. Dobro pripremljeni planovi komunikacija u vezi sa krizom i rizikom nadležnima omogućuju da odgovore daju brzo, precizno i pozdano.

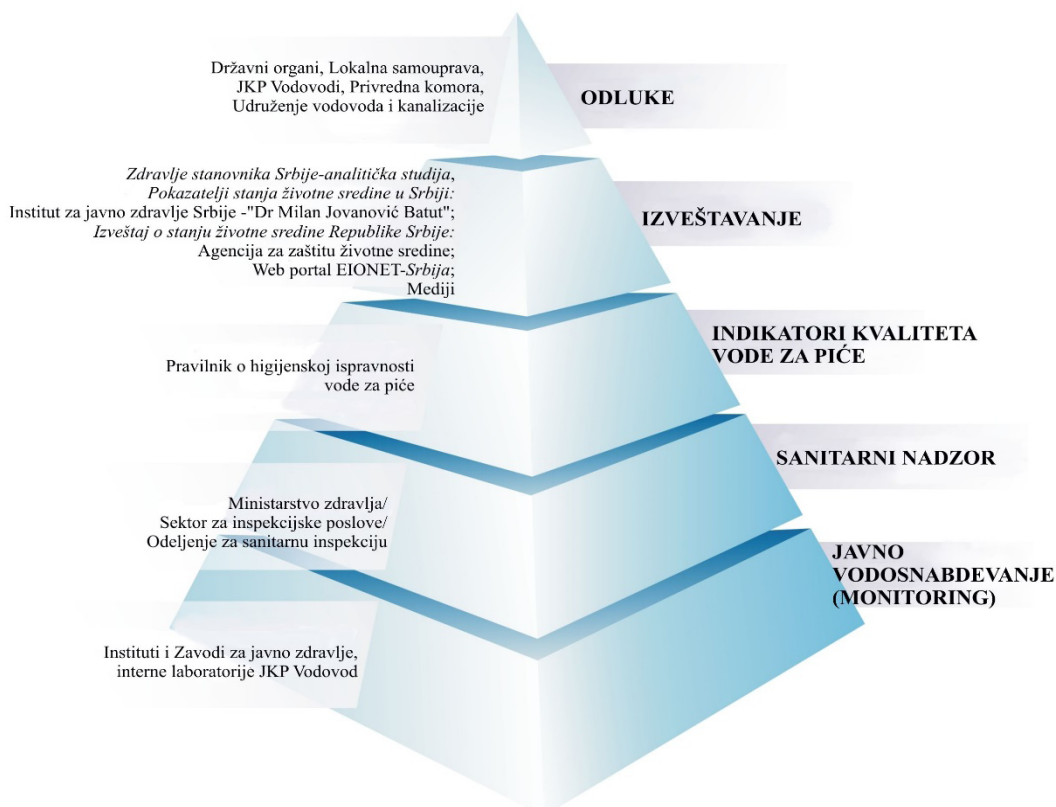
Unapred ustanovljeni, jasno definisani protokoli za unutrašnje i spoljne komunikacije, uz uključenje lokalne samouprave, republičke inspekcije za vodoprivredu, zdravlje i zaštitu životne sredine, kao i medije i korisnike sadrže planove komunikacija u vezi sa rizicima i krizama i donose se za pretpostavljene akcidente ili vanredne situacije koji mogu da ugroze javno snabdevanje vodom za piće. Podrazumevaju da odgovarajuće obučeno autoritativno lice vodi sve komunikacije u slučaju akcidenta ili vanredne situacije.

Planovima je potrebno opisati i odrediti uloge rukovodioca i članova kriznog štaba i njihove

odgovornosti za različite scenarije u slučaju navedenih opasnosti, kao i sprovođenje mera, zvaničnike i stručnjake koje treba konsultovati, osobe koje treba obavješavati. Treba odrediti protokole za proveru informacija, odobrenje i saglasnost, kao i koordinaciju sa bitnim akterima, uključujući i druga preduzeća vodovoda, zdravstvene službe, predstavnike državnih i lokalnih vlasti i ljude, finansijska sredstva, prostorije, opremu, hranu i materijal za obezbeđenje odvijanja komunikacija tokom kratkotrajnih, događaja ili događaja srednjeg, odnosno produženog trajanja kriza i vanrednih situacija. Bez obzira na njegovo trajanje, plan sadrži protokole o saopštavanju informacija, kao i o tome ko šta kada i kako saopštava. Obuhvata i politike i određuje kontakte zaposlenih sa medijima, rezervne planove za različite scenarije i redovno ažuriranje i proveru spiskova medijskih kontakata, kao i zvaničnih i stručnih kontakata [U.S. EPA, 2007].

Važan uslov za delotvornost planova komunikacija su vežbe i obuka za proveru, kao deo priprema za podizanje spremnosti. Plan sadrži i ciljne grupe, kanale za komunikaciju s javnošću, bitnim akterima i partnerima, mape poruka, saopštenja, ključne poruke, obrasce poruka i odgovore na najčešće postavljena pitanja. Važne činjenice plana su i obrasci za postavljanje i ažuriranje informacija, spiskovi za proveru zadataka, kao i redovna ocena, izmene i

INFORMACIONA PIRAMIDA - KVALITET VODE ZA PIĆE

Slika 3: Informaciona piramida – izveštavanje o kvalitetu vode za piće

dopune plana komunikacija. Po završetku događaja, potrošače treba obavestiti i o uzroku i merama koje su preduzete da bi se dešavanje takvih stvari u budućnosti svelo na najmanju meru. Ovakva vrsta komunikacija pomoći će da se povрати poverenje potrošača koje zavisi od istinosti i pozdanosti informacija o kvalitetu vode za piće. Dugoročna ocena rezultata kvaliteta vode za piće tokom redovnog rada sistema za snabdevanje vodom zasnovana na monitoringu i *indikatorima rizika* uz stalni inspeksijski nadzor deo je *informacione piramide* za izveštavanje donosilaca odluka (slika 3).

Razvoj odgovarajućih protokola podrazumeva kontrolu opasnosti i događaja koji mogu dovesti do vanrednih situacija kao što su: (1) prekoračenje koncentracija opasnih i štetnih materija u vodi od propisanih vrednosti i drugih zahteva; (2) događaji koji povećavaju nivo zagađenja (npr. zagađenje u zoni sanitarne zaštite izvorišta); (3) havarija na hidromašinskoj opremi ili kvarovi distributivnih cevovoda; (4) duži nestanak struje; (5) ekstremne vremenske promene (tj. poplave); (6) prirodne katastrofe (tj. požari, zemljotresi, oštećenja električnih vodova od groma); (7) ljudske greške (npr. ozbiljni propusti u upravljanju tehnološkim postupkom na postrojenju za prečišćavanje vode za piće)

Sistematska kontrola rezultata higijenske ispravnosti vode za piće tokom dužeg perioda (minimum prethodnih 12 meseci ili duže) potrebna je da bi se:

- ocenila kvalitativna odstupanja od propisanih vrednosti kvaliteta vode za piće;
- definisali problemi i trendovi;
- utvrdili prioritete za poboljšanje kvaliteta vode za piće.

Prikazani metodološki pristup sastavni je deo procene i upravljanja rizicima što omogućava da se rizici kvantifikuju u odnosu na ciljeve, čime se stvaraju preduslovi da se otkriju mogućnosti za poboljšanja.

ZAKLJUČAK

Veliki broj informacija zasnovanih na naučnim principima, dobre inženjerske prakse i zakonske regulative treba uzeti u obzir da bi se obezbedila zdravstveno bezbedna voda za piće. Kao zaključni stavovi, sledeće osnovne principe procene i upravljanja rizicima treba uvek imati u vidu:

1. Najveću opasnost za potrošače vode za piće predstavljaju hemijski agensi i patogeni mikroorganizmi. Zaštita izvorišta, prečišćavanje i dezinfekcija vode imaju najveći značaj. Patogene bakterije u vodi za piće mogu da izazovu epidemije bolesti koje ugrožavaju veliki deo zajednice i u ekstremnim slučajevima prouzrokuju smrt. Koje će metode za pripremu vode za piće biti primenjene zavisi od kvaliteta vode i nivoa zaštite izvorišta vode.

- 2. Svaka iznenadna ili ekstremna promena kvaliteta vode i proticaja ili hidroloških i meteoroloških uslova (npr. ekstremne padavine ili poplave) treba da ukažu na sumnju da je voda za piće verovatno zagađena.** Epidemije bolesti izazvane vodom za piće skoro uvek su povezane sa promenama merljivih parametara kvaliteta vode ili sa nemogućnošću da procesi prečišćavanja vode odgovore na ekstremne uslove kao što su velike padavine ili akcidentna zagađenja.
- 3. Odgovorni u vodovodnom sistemu i korisnici moraju biti sposobni da brzo i efikasno reaguju na upozoravajuće kontrolne signale.** Iznenadne promene u kvalitetu ili proticaju vode verovatno su znak predstojećih problema, što mora da rezultira odgovarajućom reakcijom.
- 4. Odgovorni u vodovodnim sistemima moraju da imaju lični osećaj odgovornosti i da su posvećeni obezbeđivanju higijenski ispravne vode za piće i nikada ne smeju da ignorišu žalbe potrošača na kvalitet vode.** Potrošači su krajnji ocenjivači kvaliteta vode za piće. Potrošači nisu u stanju da otkriju koncentracije pojedinih zagađujućih materija, ali ne sme se zanemariti njihova sposobnost da raspoznaju promene.
- 5. Osiguranje kvaliteta vode za piće zahteva primenu pristupa upravljanja racionalnim rizicima.** Upravljanje rizicima je proces održavanja vode za piće higijenski ispravnom, odnosno zdravstveno bezbednom Ovo zahteva upravljanje osetljivim tokom između ekstrema, odnosno, preduzimanja mera samo kada je to potrebno.

LITERATURA

1. *Izveštaj o napretku u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja do 2030. godine u Republici Srbiji – Izveštaj za 2021 (2022)*, Babović M, Republički zavod za statistiku, str. 48.
2. Zakon o sanitarnom nadzoru ("Službeni glasnik RS", broj 125/04)
3. *Životna sredina u Srbiji 2004-2019*, Agencija za zaštitu životne sredine, 2019.
4. Pravilnik o Nacionalnoj listi indikatora zaštite životne sredine („Službeni glasnik“ RS, br. 37/2011)
5. Izveštaj o stanju životne sredine u Republici Srbiji za 2020. godinu, Agencija za zaštitu životne sredine (2021)
6. Izveštaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće javnih vodovoda i vodnih objekata u Republici Srbiji za 2020. godinu, Institut za javno zdravlje Srbije „Dr Milan Jovanović Batut“ (2021).
7. *Costing and financing of small-scale water supply and sanitation services*, WHO & UNECE (2020) [Contributors and reviewers: Dragana Jovanovic (Institute of Public Health, Serbia), Aleksandar Sotic (Association of Water Technology and Sanitary Engineering, Serbia), Nebojsa Veljkovic (Environmental Protection Agency, Serbia), et al.]
8. *Unapređenje kvaliteta vode kod lokalnih vodovoda i kanalizacije manjih mesta u Srbiji* (Grupa autora), N. Veljković: Poglavlje – *Upravljanje rizicima u lokalnim vodovodnim sistemima*, Udruženje za tehnologiju vode i sanitarno inženjerstvo, Beograd (2010) str. 38-57.
9. SRPS EN 15975-2:2015 - Obezbeđivanje snabdevanja pijaćom vodom — Uputstvo za upravljanje rizikom i kriznim situacijama — Deo 2: Upravljanje rizikom, Institut za standardizaciju Republike Srbije.
10. Water Safety Plans - Managing drinking water quality from catchment to consumer, WHO/SDE/WSH/05.06, 2005.
11. Directive (EU) 2020/2184 of the European Parliament and of the Council of 16 December 2020 on the quality of water intended for human consumption
12. *Effective Risk and Crisis Communication during Water Security Emergencies*, U.S. EPA National Homeland Security Research Center, 2007.